

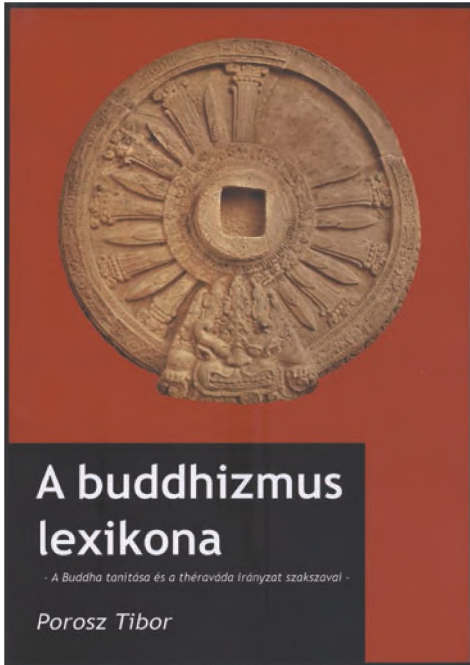
Tartalom

TANULMÁNYOK, FORDÍTÁSOK	PROGRAMOK, ESEMÉNYEK	
GESZTES NAPSUGÁR	25 év a Tan Kapujában	172
Kierkegaard: egy bio-gráfiai olvasat – A bio-gráfiai értelmezés relevanciája Kierkegaard korai műveiben	5	
ILIÁS-NAGY KATALIN	KRITIKÁK, RECENZÍÓK	
Isten halálától az akarat születéséig az örökkévalóság körforgásában – Friedrich Nietzsche <i>Így szólt Zarathustra</i> című műve alapján	32	
LAKI ZOLTÁN	A klasszikus upanisadok II. (szerk., ford. Fórizs László)	176
Az „én” titka – A husserli fenomenológia szemléleti útjai	70	
ERMESZ CSABA	Porosz Tibor: A buddhizmus lexikona – A Buddha tanítása és a théraváda irányzat szakszavai	177
Rejtjelek – Jaspers egzisztencia-filozófiája buddhista szemmel	89	
POROSZ TIBOR	VERS	
Fényélmények a buddhista meditációkban	121	
FARKAS VIKTOR	SUMMARIES IN ENGLISH	184
Áthallások – Gondolatok a <i>Dhammapada</i> versei kapcsán	160	
	E SZÁMUNK SZERZŐI	

Kritikák, recenziók

Porosz Tibor: A buddhizmus lexikona *A Buddha tanítása és a théraváda irányzat szakszavai*

A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, Budapest, 2012, 388 oldal, ISBN 978-963-8651-38-9

Egy hiánypótló mű jelent meg a közelmúltban, amely Buddha legkorábbi és legszélesebb körben elfogadott hagyományának, a théraváda buddhizmusnak a fogalmait és irodalmát mutatja be részletekbe menően, magyar ábécérendben kereshető lexikon formában. Az információk közötti eligazodást különböző mutatók, listák és táblázatok segítik.

Magyarországon kevés helyen lehet páli nyelvet tanulni, mivel elsősorban a buddhizmussal foglalkozó szakembereket, vagy az elmélyültebb Dhamma-gyakorlókat érdekelheti. Európában a páli nyelvű *Hármas Kosár*, a *Ti-pitaka* módszeres tanulmányozása a Pali Text Society 1881-es megalakulásával kezdődött.

Elvértve az előtt is volt néhány találkozás théraváda és keresztény szerzetesek között, amelynek fellelhető egy egy emléke,

például Velence egyik örmény kolostorában, a St. Lazaróban is.¹

Lipcseben 1855-ben jelent meg latinul a *Dhammapada*, az eredeti páli szöveggel párhuzamos fordításban, páli nyelvű szemelvényekkel Buddhaghósa kommentárjából.² A fordító, Fausböll később részt vett a Páli Text Society munkájában. Robert Caesar Childers páli-angol szótára 1875-ben jelent meg.

¹ Az örmény keresztények nemcsak a buddhista szerzetesek avatási szövegét őrzik egy páli nyelvű papíruson, de könyvtárukban az angol fordítás is megtalálható. A fordító ugyanis 1872-ben maga is részt vett egy buddhista szerzetesi avatáson. Ennek a szövegét hozta el a kolostorába és adta ki angol fordításban: *Upaszampadá kammavácá*. The Páli Manuscript written on Papyrus preserved in the Library of the Armenian Monastery St Lazaro. Translation by J. F. Dickinson. Venice, Printed at the Monastery 1881. Egy hasonló könyv volt az első ilyen nyelvű szöveg Bonnban is, 1841-ben: *Kammavákjam* (dévanágarí írással). *Liber de officis sacerdotum Buddhicorum*. Palice et Latine Primus edidit atque adnotationes adiecit Fridericus Spiegel. Bonnae ad Rhenum, impensis H. B. Koenig 1841.

² *Dhammapadam ey tribus codicibus Hauniensibus Palice edidit, Latine vertit, excerptis ex commentario palico*. Notisque illustravit V. Fausböll. Hauniae apud Haeredes Reitzelii, Lipsiae, Apud Lorckium et Londini, apud Williams et Norgate, MDCCCLV.

Carl Wilhelm Trenckner (1824–1891) a *Milindapanyhá* és a *Maddzshima Nikája* páli szövegeinek a kiadása után 1881 körül kezdte el monumentális, kritikai igényű szótárát, amelynek az első kötete csak születésének századik évfordulóján, 1924-ben kezdetek megjelenni, és csupán 1948-ra lett teljes. Megkezdett munkáját azóta is folytatják. 2000-től a Koppenhágai Egyetem Cross-Cultural and Regional Studies tanszékén belül működik a projekt. Nemzetközi támogatással tudják csak folytatni, a 2001 óta online is kereshető, több mint százéves munkát.

Magyarul 1896-ban jelent meg először *Buddha-mondák* címmel néhány szutta-részlet: *Az aszkétaság gyümölcsének szuttája* (Számannyaphala szutta), illetve a *Dhammapada* első fejezete németből fordítva. Ugyanitt, a Máramaros-szigeten látott napvilágot 1893-ban egy *Buddhista káté*, amely nem azonos a későbbi, Porosz Tibor bibliográfiájában szereplő 1906-os *Káté* fordítással.

Lénárd Jenő *Dhammó* című könyvének első kötete 1911-ben jött ki a nyomdából, majd a második kötetrel egy újabb kiadásra is szükség volt belőle. Már ebben is találhatunk különböző fogalmakat, szakkifejezéseket és azok európai nyelvekre történt fordításainak összehasonlító táblázatait.

A szótárak közül legelső volt Childers páli-angol munkája 1875-ben, amely még angol ábécébe sorolta a szócikkeit. A Pali Text Society mai napig használatban lévő szótára 1921 és 1925 között jelent meg Londonban, T. W. Rhys Davids és William Stede gondozásában az indiai ábécérendet használta. Magyarul Hetényi Ernő németből hirtelenjében magyarított jegyzetei készültek a Buddhista Misszióban belső használatra, 1988-ban adták ki őket, kéziratként.

Porosz Tibor művéhez hasonló szótár, amely a buddhista szakkifejezéseket tárgyalja, már jóval kevesebb van. A legelterjedtebb az alapszövegek olvasásához legforgathatóbb Nyánatilóka munkája: a *Buddhist Dictionary. Manual of Buddhist Terms and Doctrines*.¹ Ez, mivel főként a Buddha beszédeit angolul tanulmányozó nyugati olvasóknak készült, a latin betűk ábécérendjében tartalmazza a legfontosabb buddhista filozófiai fogalmakat.² Nyánamóli tematikus szótárát ehhez képest csak 1994-ben adták ki Srí Lankán: *A Pāli-English Glossary of Technical Terms*. (BPS, Kandy).

Porosz Tibor egy olyan buddhista szakszótárt írt és szerkesztett, amely szerves folytatása korábbi munkáinak, főleg *A buddhista filozófia kialakulása és fejlődése a théraváda irányzatban*³ című írásának, amelynek a végén a mostani lexikon függelékeiből néhányat már megtalálunk.

A mű címe első hallásra félrevezető lehet, ha csak *A buddhizmus lexikona* főcímet nézzük, mert a buddhista hagyományok ma már nagyon szerteágazóak. Felmerülhet az olvasóban a kérdés: „Vajon melyeket találhatjuk most ebben a könyvben?” – A mahájána iskolák

1 Buddhist Publication Society, Kandy. Az 1952-es első kiadás óta négy újabb, javított kiadása és számos utánnomása volt.

2 Ez a mű párhuzamosan német változatban is megjelent: *Buddhistisches Wörterbuch. Kurzgefaßtes Handbuch der buddhistischen Leben und Begriffe in alphabetischer Anordnung von Nyánatilóka*. Verlag Christiani, Konstanz, 1952.

3 Budapest: A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, 2000.

többségében szanszkrit alapról kínaira, tibetire fordított Buddha beszédeket olvasnak, és a gyűjtemények jelentős része nem feleltethető meg közvetlenül egymásnak. Az alcím (*A Buddha tanítása és a théraváda irányzat szakszavai*) azonban pontosítja, hogy a külső tudományos és a belső hagyományos szempontok szerint is, a történeti Buddha tanításait leghívebben őrző irányzat terminológiájáról van szó.

Egy ilyen mű soha nem fejezhető be teljesen, egy folyamatos önmagát felülmúló munkában ellenőrizheti az ember a szöveg pontosságát, frissítheti az adatokat, követheti a változásokat. Ezért a modern kézikönyvek sorra térnek át az elektronikus formátumokra. Azt a referencia-hálót, amely egy jó szótárt használhatóvá és pótolhatatlanná tesz, már csak az elektronikus szövegek egymásra utaló linkjeivel lehet megfelelő szinten továbbépíteni.

A hazai olvasó egyre több olyan magyar nyelvű szöveget találhat a világhálón, amelyek valamilyen közvetítőnyelvről Buddha beszédeit teszik elérhetővé magyarul. Egy részük az eredeti páli nyelvből készült. Ezek pontosságát is segít mérlegelni Porosz Tibor munkája. Mivel nincs egy egységes magyar buddhista szóhasználat, a *Lexikonban* található magyarázatok alapján betekintést nyerhetünk abba az egymást alátámasztó fogalmi hálóba, amelyet a korai buddhista gondolkodás használt. A szótár nem foglalkozik azzal, hogy minden esetben különválassza a legkorábbi jelentésrétegeket a későbbi hangsúlyeltolódásoktól, magyarázatoktól, de ezt jelzi is az előszavában. Ebben a formában is sokkal részletesebb és bővebb (kb. 1300 címszó), mint angol elődei.

A könyv elején olvasható a páli és a szanszkrit hangzók kiejtésére vonatkozó útmutatás, illetve az előszóban az ábécérenddel kapcsolatos tudnivalók. Ezt egy táblázatos *Témamutató* követi, amely a nyugati fogalmak szerint segít eligazodni a szótárban, majd magának a lexikonnak a szócikkei. Ezt a fő részt egy magyar-páli mutató követi, amelyben külön található a neveket és a művek címeit is.

Ez után található a valódi *Függelék*. Ebben érdekes témák áttekintését találhatjuk:

1. <i>A Buddha családfája;</i>	7. <i>Az idő;</i>
2. <i>A Buddha tartózkodási helyei az esős évszakokban</i>	8. <i>A naptár;</i>
3. <i>A megszólítási formulák;</i>	9. <i>A mértékek;</i>
4. <i>A gyakorlási területek;</i>	10. <i>A gyógyítás;</i>
5. <i>A valóságélemek (dhamma) felsorolása;</i>	11. <i>A kánoni szövegek;</i>
6. <i>A kozmológiai rend;</i>	12. <i>A kommentárok.</i>

A kötet végén sorakoznak a *Rövidítések* és az *Irodalomjegyzék*.

A magyarországi páli tanulmányok még a kezdet kezdetén tartanak. Ilyen közepes méretű szótárt nemzetközi viszonylatban sem igen találunk. Vagy sokkal bővebbek, vagy rövidebbek jelentek meg.

A hazánkban publikált – vagy az interneten hozzáférhető – szövegekben ugyanazon páli kifejezés sok különböző magyar megfelelőjébe ütközhetünk. A lexikonban olvasható, magyarázatokkal alátámasztott magyar megfelelők viszonyítási pontok lehetnek mind az olvasók, mind a leendő fordítók számára.

Az első német és angol kiadványok szóhasználatát annak idején még erősen befolyásolta a teozófia nyelvezete. Ezt később, többek között az ilyen művek segítségével és a Dhamma eredeti gyakorlatának a megismerésével elhagyták a fordítók.

A másik jelentősége ennek a munkának, amit a szerző 2010-es előszavának a végén maga is mond: kiindulópontja lehet a többi buddhista hagyomány hasonló terminológiai szótárainak is, hiszen a történeti Buddha szavait leghívebben őrző théraváda hagyomány közös alapja mindegyik későbbi buddhista irányzatnak.

Végh József